

месенджери в цей час є природним середовищем комунікації цифрового покоління і все більш активно використовуються для комунікації між викладачами та студентами: трансляція навчального матеріалу в монологічній і/або діалогічній формі, що забезпечує самостійність у його освоєнні; обмін миттєвою інформацією, оповіщення про зміни в навчальному процесі тощо. Досвід використання мультимодальних інструментів Інтернету є необхідним під час організації гібридного навчання – поєднання дистанційного і очного навчання, з урахуванням переваг і недоліків обох форм: онлайн і офлайн. Гібридне навчання, оптимізуючи перманентність навчання, складається з очних і онлайн-занять. Деякі аудиторні години замінюються онлайн, які можуть бути синхронними або асинхронними. Різні режими, що використовуються під час навчання, доповнюють один одного, а стратегія навчання продумана викладачем таким чином, щоб задовольнити потреби учнів та забезпечити виконання цілей курсу.

Ключові слова: *модальність, мультимодальність, бімодальність, цифрове освітнє середовище, медіа грамотність, цифровий освітній простір, мобільні месенджери, гібридне навчання.*

УДК 371.133:373.31

Наталія Гузенко

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ORCID ID 0000-0002-9356-1784

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/086-094

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Мета статті – з'ясувати виховні можливості ігрової діяльності у формуванні досвіду моральної поведінки підлітків. Методи дослідження: узагальнення, систематизація, порівняння. Результати дослідження: характеристика різних підходів до класифікації ігор, виокремлення відмінних рис ігор, з'ясування функції ігор для формування досвіду моральної поведінки старших підлітків. Практичне значення – визначення ефективності гри у процесі формування досвіду моральної поведінки. Висновки – ігри мають великий виховний потенціал для формування досвіду моральної поведінки старших підлітків. Перспективи – обґрунтування педагогічних умов, які віддзеркалюють ігрову діяльність, для формування досвіду моральної поведінки старших підлітків з метою запобігання і протидії булінгу.

Ключові слова: *гра, ігрова діяльність, виховання, моральна поведінка, підліток.*

Постановка проблеми. В Україні громадські очікування від реалізації державної політики в галузі реформування загальної середньої освіти пов'язані не лише з якісним засвоєнням учнями старшої школи навчального матеріалу, але й їх вихованням згідно з моральними принципами нашої культури, традицій, що формуються в складних соціокультурних умовах. Світогляд сучасних підлітків характеризується не лише прогресивними цифровими змінами, а й тенденцією до руйнування багатьох загальнолюдських цінностей, втратою моральних принципів.

Тому все більшої актуальності набуває проблема виховання підлітків із активною життєвою позицією, здатною приймати відповідальні рішення, котрі діють згідно з моральними принципами, поважають гідність та права інших людей. Одним із напрямів розв'язання цієї проблеми є дослідження досвіду моральної поведінки підлітків, урахування вікового підходу до процесу виховання підростаючого покоління, цілеспрямоване, послідовне формування в нього стійких моральних принципів.

Сьогодні дослідження досвіду моральної поведінки підлітків стоїть досить гостро. У сучасному суспільстві одним із морально належних орієнтирів є еталон моральної доброчесної людини, у співвідношенні з яким і має формуватися моральна поведінка підлітка. Постановка й вирішення проблеми формування досвіду моральної поведінки підлітків передбачає пошук шляхів для розв'язання в педагогічній реальності цього складного явища.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі питання виховання моралі (*Виховання моральної самосвідомості*, 2016; Кудикіна, 2004; *Формування особистості*, 2014) піднімаються в сучасному суспільстві. Проведений нами попередній аналіз педагогічних досліджень О. Волошиної (Волошина, 2007), О. Голобородько (Голобородько, 2008), В. Попова (Попов, 2014) щодо різних аспектів моральної поведінки дозволив визначити власне поняття (Гузенко, 2018) досвіду моральної поведінки як систему усвідомлених дій та вчинків, сформовану в процесі набуття знань про мораль, моральні норми, здобуття вмінь їх застосування на практиці, навичок моральних вчинків, які доведені до автоматизму через власні емоційно-вольові зусилля.

Проблема гри як специфічної форми діяльності завжди є актуальною. Задовго до того як гра стала предметом наукових досліджень, вона широко використовувалася як засіб розвитку й виховання особистості. Проте, у наукових колах немає окремого дослідження, спрямованого на виявлення виховних можливостей ігрової діяльності у формуванні досвіду моральної поведінки підлітків.

Мета статті – з'ясувати виховні можливості ігрової діяльності у формуванні досвіду моральної поведінки старших підлітків.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано такі методи, як: теоретичне узагальнення наукових поглядів (викладених у педагогічних джерелах з проблеми дослідження феномену гри), систематизація (класифіковано функції гри, основні типи ігор, які допомагають сформувати досвід моральної поведінки підлітків); порівняльний метод (здійснено

співставлення поглядів на визначення та характеристику ігрової діяльності). Це дає змогу схарактеризувати зміст ігрової діяльності у формуванні досвіду моральної поведінки старших підлітків.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, старший підлітковий вік – важливий етап життя молоді людини, коли в неї формуються і розвиваються життєві принципи, моральні переконання та якості дорослої особистості, від яких безпосередньо залежить успішність навчання в школі та благополуччя у відносинах із оточуючими людьми (Мафтин та ін., 2020). Ігрова діяльність – це один із видів діяльності старших підлітків, яка здійснює багатогранний вплив на їхній моральний розвиток.

В емпіричній психології та педагогіці під час вивчення гри використовується, здебільшого, функціонально-аналітичний підхід. Саме тоді гра розглядається як прояв зрілої психічної спроможності. Гра розглядається як прояв уяви або фантазії, що виконується відповідно до різноманітних афективних тенденцій; також гра пов'язана з розвитком мислення. З огляду на це, ми будуємо зміст гри старшого підліткового віку таким чином, щоб вона сприяла формуванню досвіду моральної поведінки старших підлітків.

Слід зазначити, що в науковій літературі немає єдиної класифікації ігор. По-перше, складність класифікації ігор полягає в тому, що вони відрізняються одна від одної не тільки формальною моделлю, набором правил, кількісних показників, але, й, перш за все, цілями. По-друге, ігри з однаковими правилами та інформаційною базою можуть бути досить різними, оскільки використовуються з різною метою. По-третє, ігри, як і будь-яке явище культури, є досить динамічними за формою в межах культури і соціуму.

Слід зазначити, що ігри різняться за змістовим наповненням та сюжетом. Це ускладнює аналіз гри як окремого педагогічного явища. Все ж таки підставами для класифікації ігор можуть служити:

- мета ігор;
- обсяг учасників гри;
- навантаження на учасників;
- тривалість гри;
- методи, форми, засоби спілкування;
- структура гри;
- генезис гри;
- підґрунтя гри;
- глибина і масштаб інтервенції гри (*Організація вільного часу школярів, 2006*).

Дослідники, які безпосередньо займаються питаннями апробації ігор (Активні методи, 2007), стверджують, що гра відрізняється такими рисами:

- кількість учасників, інтереси яких перетинаються;
- наявність правил гри для встановлення меж припустимих дій;
- конкретна мета для досягнення якої необхідне здійснення певних дій;
- взаємодія з іншими учасниками в установленому обсязі;
- різні моделі поведінки для досягнення мети;
- рефлексія й підсумки після закінчення гри.

Однією з особливостей застосування гри є ініціативне втягування учасників не лише до процесу гри, але й до самого її створення. У зв'язку з цим, вітчизняна дослідниця Р. Вайнола пропонує таку класифікацію ігор:

- ігри з штучною нестачею інформації;
- ігри з необхідним доповненням;
- ігри з сюжетом;
- ігри із суперечностями у змісті;
- ігри із запланованими помилками у змісті (з метою виправлення помилок учасниками гри);
- ігри із запланованим сюжетом і умовами, де оцінки й результати визначають учасники (Активні методи, 2007, с. 93).

Спираючись на наукові праці вчених (Войцях, 2014; Кудикіна, 2004), що досліджували гру, її склад, типи, функціональну роль, ми маємо можливість виділити наступні функції гри, що, на нашу думку, впливають на формування досвіду моральної поведінки старшого підлітка.

Навчальна – розвиток у підлітків пам'яті, уваги, мислення за допомогою елементів психотехніки.

Виховна – виховання підлітків, яке укладено в зміст гри, ігрових і рольових діях і взаєминах у грі для формування моральних якостей, умінь, навичок.

Формуюча – формування якісних засад інтелектуальної (пізнавальні можливості, логічне мислення) і моральної сфер (моральні уявлення, якості, норми поведінки) під час систематичного використання ігор. Старший підліток отримує знання про навколишнє середовище й життя людей.

Орієнтовна – створення штучної діяльності, яка має орієнтувати підлітка на правильну поведінку в житті суспільства, на формування моральних умінь і навичок, моральних цінностей.

Комунікативна – установлення емоційних контактів та доброзичливих відносин під час гри, формування моральних почуттів.

Корекційна – внесення за допомогою гри позитивних змін у свідомість підлітка щодо його поведінки та вплив на структуру

особистісних показників (гра створює умови для підвищення рівня власної звичайної поведінки в житті).

Заміщена – переосмислення значення властивості предметів, речей, взаємин; під час гри підліток оперує значеннями слів, що виконують заміщення у грі.

Розважальна – створення сприятливої атмосфери, перетворення гри в захоплюючий, цікавий, пізнавальний захід.

Розвивальна – розвиток сприйняття, пам'яті та мислення, формування моральних цінностей, якостей, умінь, навичок.

Регульовальна – створення у грі певних вимог, які регулюють поведінку старшого підлітка, його мовне спілкування, вчинки та дії, орієнтують його на формування досвіду моральної поведінки й регуляцію моральної поведінки.

Спираючись на вищевикладене, можна сказати, що соціально-психологічні й педагогічні функції гри є провідною характеристикою в процесі формування особистості.

З огляду на функції гри, можемо виділити такі її відмінності:

- масовість ігрової діяльності;
- актуальність гри, гра має гостру, наступальну природу;
- розподіл ролей у грі;
- розвиток творчості й імпровізації у грі.

Здатність грати сприяє своєрідному баченню всесвіту, вона не пов'язана з віком людини. Проте, ігри молоді й дорослих мають різні підвалини. Підліток, який шукає можливі життєві шляхи, використовує гру як спосіб умовно пережити інші можливі варіанти розвитку подій, використані чи невикористані в реальності.

Із цього випливає, що підліток у грі «проживає» як вже використані, можливості, так і ще невикористані. Ця несхожість надає грі можливості стати засобом соціалізації підлітка, сприяє формуванню в нього моральних цінностей. Таким чином, у підлітка з'являється спроможність «поглиблювати» життєвий досвід за допомогою гри.

На наш погляд, такі положення впливають на результат гри в підлітка:

- пом'якшення уявлених наслідків, помилок, невдач (сприяння радості, задоволення, упевненості);
- зв'язок гри між засобами й метою, гра надає можливість фантазії й варіативності (під час гри можливо змінювати мету відповідно засобів або змінювати засоби відповідно мети);
- сталий сценарій, гра не буває випадковою;

- проєктування сприйняття зовнішнього світу, гра трансформує навколишній світ підлітка;
- залучення підлітка до моральних цінностей, віддзеркалення суспільних цінностей;
- соціалізація підлітка для формування моралі й моральних цінностей;
- психотерапія, сприяння соціальному життю підлітка;
- розвиток морального, етичного смаку підлітка;
- розвиток комунікативних умінь і навичок у монологічному й діалогічному мовленні підлітка.

Пропонуємо, як приклад, дві гри для самопізнання підлітків і їх ненасильницького спілкування, формування моральної поведінки, розвитку емпатії.

Гра «Чим ми схожі». Мета – показати можливість зближення й порозуміння людей, які, на перший погляд, випадково зустрілися і несхожі між собою. Група підлітків ділиться на пари. У середині пар учасникам пропонується знайти щось спільне. Це можуть бути особливості зовнішності, інтереси, місце проживання, кулінарні смаки тощо. Знайдені риси повідомляються групі. Потім пари об'єднуються в четвірки, усередині яких також шукається схожість. Далі можна скласти групи з восьми осіб і повторити процедуру.

Гра «так». Мета – удосконалення навичок емпатії і рефлексії. Група підлітків розбивається на пари. Один із учасників говорить фразу, що виражає його стан, настрій або відчуття. Після чого другий повинен задавати йому питання, щоб уточнити і з'ясувати деталі. Наприклад: «Дивно, але я помітила за собою, що, коли перебуваю в веселому стані, то колір мого одягу яскравий». Гра вважається закінченою, якщо у відповідь на розпитування учасник отримує три позитивні відповіді «так».

Отже, оскільки у грі підлітки вільні та мимоволі можуть висловити власну соціальну перевагу, то гра виступає ще й діагностичним засобом. Так, гру можна схарактеризувати як комплексну діяльність, адже вона поєднує і розум, і почуття підлітка. Окрім того, гра для підлітка – це активне та результативне «проживання». Тому не випадково в наукових здобутках вітчизняних і зарубіжних педагогів гра виступає важливим кроком для формування та розвитку кожної особистості (*Організація вільного часу школярів, 2006*).

Таким чином, основним критерієм щодо ефективності гри у процесі формування досвіду моральної поведінки виступає готовність підлітків до моральних дій, сталої моральної поведінки.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Висновки роботи – ствердження про те, що ігри мають великий виховний потенціал для формування досвіду моральної поведінки старшого підлітка. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо обґрунтування педагогічних умов, які віддзеркалюють ігрову діяльність, для формування досвіду моральної поведінки старших підлітків з метою запобігання і протидії булінгу.

ЛІТЕРАТУРА

Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки: посіб. для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній (2007). За заг. ред.: Р. Х. Вайноли. Київ (*Active methods of educational activities in the prevention of HIV / AIDS and risky behavior: a guide for special receivers-distributors, shelters for minors and educational colonies*. Ed. H. Vainola. Kyiv). Retrieved from:

<http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/aktyvnimetody.pdf>

Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія (2016). За заг. ред І. Д. Бех. Харків: «Друкарня Мадрид» (*Education of moral self-consciousness for growing a person in extracurricular activities at secondary schools: monograph*. Ed. I. Bekh, Kharkiv). Retrieved from:

http://schoolnvk.at.ua/NAPUkrainu/vikhovannja_moral_noi_samosvidomosti.pdf

Войцях, Т. В. (2014). *Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти: навчально-методичний посібник*. Черкаси: Черкаський ОІПОПП (Wojciech, T. V. (2014). *Game technologies as a tool for preventive work for specialists in the psychological service at educational institutions: a textbook*. Cherkasy: Cherkasy OIPOP).

Волошина, О. В. (2007). *Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Херсон (Voloshina, O. V. (2007). *Pedagogical conditions of tolerance education in older adolescents in extracurricular activities* (Ph D thesis abstract). Kherson).

Голобородько, О. А. (2008). *Особистісно орієнтований підхід до морального виховання учнів 6-7 класів у процесі вивчення іноземної мови* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Київ (Holoborodko, O. A. (2008). *Personally oriented approach to the moral education of students in grades 6-7 in the process of learning a foreign language* (Ph D thesis abstract). Kyiv).

Гузенко, Н. О. (2018). *Поняття «досвід моральної поведінки особистості» в науково-педагогічних дослідженнях. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Педагогіка та психологія», 60, 3-11* (Huzenko, N. O. (2018). The concept “experience of a person’s moral behavior” in scientific and pedagogical researches. *Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after G.S.Skovoroda “Pedagogy and Psychology”, 60, 3-11*). Retrieved from: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2539285>.

Кудикіна, Н. В. (2004). *Психологічні витoki педагогічної теорії ігрової діяльності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 19, 154-157* (Kudykina, N. V. (2004). Psychological origins of pedagogical theory for game activity. *Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko, 19, 154-157*). Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/540/>.

Мафтин, Л., Предик, А., Романюк, С. (2020). Формування позитивного психологічного клімату в педагогічному колективі сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах освітніх змін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5-6 (99-100), 214-224 (Maftin, L., Predyk, A., Romanyuk, S. (2020). Formation of a positive psychological climate in the teaching staff of a modern secondary school in terms of educational change. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5-6 (99-100), 214-224). Retrieved from: DOI: 10.24139/2312-5993/2020.05-06/214-224.

Організація вільного часу школярів: навчальний посібник (2006). За заг. ред. С. Я. Харченко. Луганськ: Альма-матер (*The organization of free time for schoolchildren: a textbook*. Ed. S. Ya. Kharchenko. Lugansk: Alma Mater). Retrieved from: <https://ua1lib.org/book/3144175/17b7bd?regionChanged=&redirect=192211861>

Попов, В. Д. (2014). *Формування моральної спрямованості молодших підлітків у позанавчальній діяльності в загальноосвітній школі* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Харків (Popov, V. D. (2014). *Formation of moral orientation of younger adolescents in extracurricular activities at secondary schools* (Ph D thesis abstract). Kharkiv).

Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки: збірник наукових праць (2014). За заг. ред. Н. М. Мирончук. Житомир (*A person's formation in the educational environment at educational institutions: problems and searches: a collection of scientific papers* (2014). Ed. N. M. Mironchuk. Zhytomyr). Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/42976733.pdf>

РЕЗЮМЕ

Гузенко Наталья. Воспитательные возможности игровой деятельности для формирования опыта нравственного поведения подростков.

Цель статьи – выяснить воспитательные возможности игровой деятельности для формирования опыта нравственного поведения подростков. Методы исследования: обобщение, систематизация, сравнение. Результаты исследования: характеристика различных подходов к классификации игр, выделение отличительных черт игр, выяснение функции игр для формирования опыта нравственного поведения старших подростков. Практическое значение – определение эффективности игры в процессе формирования опыта нравственного поведения. Выводы – игры имеют большой воспитательный потенциал для формирования опыта нравственного поведения старших подростков. Перспективы заключаются в обосновании педагогических условий, отражающих игровую деятельность для формирования опыта нравственного поведения старших подростков с целью предотвращения и противодействия буллингу.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, воспитание, нравственное поведение, подросток.

SUMMARY

Huzenko Nataliia. Upbringing possibilities of games in the development of moral behavior experience for adolescents.

Development of moral behavior experience for adolescents attracts much attention nowadays. Searching the ways for solving the problem of moral behavior experience for adolescents needs the research in the pedagogical reality of the phenomenon. Some aspects of moral behavior are studied. It is possible to define a moral behavior as a system of clear activities, gained in the process of getting knowledge about morality, moral norms, as well as in the process of developing skills how to use the knowledge and skills in practice about moral principles. The problem of using games in upbringing is relevant. Different games are

widely used for a person's upbringing, education, and development. But there are no specific papers devoted to upbringing possibilities for moral behavior experience for adolescents with game usage. The purpose of the article is to find out the upbringing possibilities of games in the development of moral behavior experience for adolescents. The research methods are generalization, systematization, comparison. The research results are characteristics of various approaches to game classifications highlighting the distinctive features of games, the clarification of different game functions for the development of moral behavior experience for adolescents. The practical value of the paper is determining the effectiveness of games in the development process of moral behavior experience for adolescents. The main criterion for a game efficiency in the development process of moral behavior experience for adolescents is adolescents' readiness for moral activities. It is reflected in moral values, motives, perceptions, moral knowledge, moral skills, and attitudes. The conclusion is the statement that games have great upbringing potential for moral behavior experience for adolescents. The research prospects are searching pedagogical conditions connected with using games and moral behavior experience for adolescents to prevent bullying.

Key words: game, game activity, upbringing, moral behavior, adolescent.

УДК 373. 015.31:613(043.5)

Світлана Замрозевич-Шадріна

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

ORCID ID 0000-0003-0138-3587

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/094-102

ФЕНОМЕН «КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я» ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Метою статті є розкриття теоретичних аспектів феномену «культура здоров'я» як актуальної наукової проблеми. Під час підготовки статті використано методи дослідження: теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури); інтерпретаційно-аналітичний метод, узагальнення. Наголошено на необхідності збереження і зміцнення здоров'я людини як однієї з найгостріших проблем сучасного суспільства, головного стратегічного завдання вітчизняної державної політики, що зумовило появу нового напрямку студювання – «культура здоров'я». Констатовано відсутність єдиного погляду щодо розуміння феномену «культура здоров'я» та його чіткого термінологічного визначення. Відзначено, що термін «культура здоров'я» є не простим поєднанням означених понять, а феноменом, що в сукупності, синтезуючи їх ключові ознаки, утворює нову якість, новий особливий зміст. Внесено уточнення щодо трактування понять «культура», «здоров'я». Проаналізовано провідні наукові позиції, пов'язані з інтерпретацією поняття «культура здоров'я», й запропоновано власне трактування. Зроблено висновок, що культуру здоров'я слід розглядати як нове, якісне утворення особистості, що акумулює її ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя, чим, власне, спричиняє свідоме прагнення самостійно й креативно вдосконалювати фізичну, психічну і духовну сферу своєї життєдіяльності, ґрунтовану на самопізнанні та адекватній самооцінці стану здоров'я.

Ключові слова: життєдіяльність, збереження, здоров'я, здоровий спосіб життя, культура, культура здоров'я, нова якість особистості.